

a on vstoupil do armády jako dobrovolník. (Připomínal, že rodina Allerhandových v této zemi žije už čtyři staletí, nemůže tedy nechat vlast na holičkách.) „Ach, utekla mi medicína, utekla,“ kýval hlavou nad stolem s velkým porcelánovým lustrem, jenž svítil sytým žlutým světlem. Zapsal se na ekonomické kurzy, aby se stal úředníkem. Pak přišel o místo a začal pracovat s matkou. Brzy jsme se přestěhovali na ulici Topolowou, na roh s Rakowieckou, kde rodiče převzali větší obchod po zemřelém dědečkovi. Tady také stály figuríny oděné do šatů. Nejednou si je zkoušela Maria Kwiatková, sousedka z Topolowé. Slýchal jsem ty rychlé, švitořivé ženské rozhovory plné spokojenosti a vzrušení, které nákup a prodej doprovázely. Kwiatkovi, Poláci, nás navštěvovali a my zase je – dokonce na Vánoce. Jejich dcera Irena byla o rok mladší než já a syn Rysiek zhruba o pět let. Moje sestry, dvojčata, si s ním hrály na schovávanou a můj otec se strojuvůdcem Franciszkem Kwiatkem rozmlouvali o politice. Záviděl jsem mu, že ovládá majestátní, mohutné tělo lokomotivy.

Prvního nebo druhého září 1939 se s námi otec rozloučil. Odjel ke své jednotce do Przemysłu, protože byla vyhlášena mobilizace. Brzy se dostal do německého zajetí v Tarnowě. Zbytek rodiny zůstal na Rakowiecké.

Němci okamžitě zaváděli protižidovské restriktce: povinnost nosit pásku s Davidovou hvězdou od věku dvanácti let a odklizení sněhu z ulic – platily též pro kupce, lékaře a advokáty. A bylo nařízeno čistit chodníky zubním kartáčkem. Pracující byli poháněni a bití. Židovské děti byly vyloučeny ze škol.

Později byla nařízena inventarizace obchodů. Matka to udělala s pomocí sprátených Polek žijících v našem domě. Aby se podařilo něco zachránit, matka mě a sestru ovíjela látkami, přes něž jsme si přehodili kabát, a takto jsme šli ke Kwiatkovým – mnohokrát tam a zpět. Pak Němci všechno vzali do dvou obrovských žebříňáků. V denním světle se látky třpytily jako vlnky na vodní hladině. Ledabyly poházené nahé figuríny, ač bez hlavy, vypadaly, jako by jely na popravu. „Podívej, kam

je vezou,“ špitla mi matka. Tak jsem sledoval poslední cestu našeho obchodu. Byl vyložen ve Floriańskiej ulici, v rozsáhlém velkoobchodě, který před válkou patřil Židovce Szrajberové, jíž se říkávalo Szrajberka.

Na obživu a zaslání balíčků dávala matka otci peníze z pokoutního prodeje zachráněných látek a částečně i mléčných výrobků. Jednoho dne jsme dostali zprávu, že otce budou, spolu se stovkami dalších zajatců, převážet přes Krakov do Německa. Matka nás, tři děti, vzala na nádraží. Objali jsme se v hluku a rámusu, za supění a houkání parních lokomotiv, skřehotavých povelů megafonů. „Starej se o ženy,“ nařídil otec. A pak ho odvezli do Arnswaldu, dále do zajateckého tábora IIC ve Woldenbergu, kam převezli deset tisíc polských důstojníků včetně novináře Tadeusze Kudlińskiego a spisovatele Mariana Brandyse.

Otec měl válku prožít až do konce v zajetí, v uvězněném stínu našich osudů, v mukách nejistoty.

A pak se začalo povídat, že vzniknou ghetta a my budeme vysídleni. To není pravděpodobné, říkali, v Krakově přece žilo sedmdesát tisíc Židů, více než čtvrtina obyvatel. Zbožní Židé v chalátech, s pejzy a plnovousy obývali čtvrť Kazimierz – domnívali jsme se, že Němci ghetto vytvoří právě tam, zatímco oni Polákům nařídili opustit sedmnáct ulic na druhém břehu Wisly ve čtvrti Podgórze a Židy přestěhovali tam. Místa bylo velmi málo: Patnáct tisíc lidí v prostoru, v němž předtím žily tři tisíce. Němci nám dali na výběr: Buď se přestěhujete do ghetta, nebo opustíte město. „Budeme svobodní, dokud to bude možné,“ prohlásila matka. A odešli jsme na předměstí, do Czyżyn. Pronajali jsme si stísněný byteček poblíž velkého mlýna Wasserbergerů, který zabavili Němci. „Mlel“ vodu za doprovodu tvrdošijných a teskných zvuků. Museli jsme z něčeho žít, proto jsme s matkou pašovali mouku do Krakova, pytle jsme nosili na zádech. Avšak zanedlouho Němci Czyžyny připojili k městu, proto jsme se stěhovali o deset kilometrů dál, do vsi Mogiła.

Říkalo se, že kdo pracuje, ten přežije. Měl jsem třináct a půl roku. Mí vrstevníci pracovali u sedláka, na poli, pod správou německého hospodáře, já jsem odešel na těžkou práci. Matka si myslela, že když budu